

KS. DANIEL BRZEZIŃSKI*

TORUŃ

WIARA I JEJ CELEBRACJA W KULTURZE. SYSTEMATYZACJA POJĘĆ

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2014.033>

W niniejszym opracowaniu nie chodzi o wyjaśnienie dwóch kluczowych pojęć zawartych w tytule, jakimi są „wiara” i „kultura”, lecz o przybliżenie i usystematyzowanie podstawowych pojęć związanych z procesami dokonującymi się – w przeszłości i obecnie – „na styku” kultury i celebracji wiary (którą jest przede wszystkim liturgia, choć oczywiście nie tylko liturgia¹). W języku potocznym, ale niekiedy także

* Ks. Daniel Brzeziński – prezbiter diecezji płockiej; dr hab. nauk teologicznych; absolwent Papieskiego Instytutu Liturgicznego św. Anzelma w Rzymie oraz Instytutu *Sacrum Ministerium* watykańskiej Kongregacji ds. Duchowieństwa; pracownik naukowy i senator Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; przewodniczący Komisji Liturgicznej Diecezji Płockiej.

¹ Dodajmy na marginesie, że celebracja wiary, dokonująca się w liturgii, to celebracja tajemnic wiary. Mówiąc zatem o celebracji wiary – również w kontekście kulturowym – należy zająć się po pierwsze treścią sprawowanej liturgii; innymi słowy: prawdami wiary chrześcijańskiej jako zakresem anamnezy liturgicznej. Znacznie bardziej skomplikowanym problemem jest jednak aspekt formalny owej celebracji, czyli sposób (*quomodo*) obecności misterii wiary w sprawowanym – tu i teraz – misterium; szerzej na ten temat zob. D. Brzeziński, *Liturgia chrześcijańska jako celebracja wiary. Refleksja na marginesie Listu Apostolskiego Benedykta XVI „Porta Fidei” ogłaszającego Rok Wiary, „Ateneum Kapłańskie”* 160 (2013) nr 3, s. 438–451. Na temat katechetycznego aspektu procesów inkulturacyjnych i rozumienia inkulturacji we współczesnej katechetyce zob. R. Czekalski, *Inkultura w katechezie, „Horyzonty Wiary”* 11 (2000) nr 3, s. 3–17.

w opracowaniach naukowych, a nawet w dokumentach Kościoła, w odniesieniu do relacji między wiarą a kulturą używa się niemal wyłącznie terminu „inkulturacja”.

Nie należy tymczasem zapominać, że „inkulturacja” to pojęcie wieloznaczne². Najczęściej służy ono do definiowania dynamicznych związków (oddziaływania i „dopasowywania się”) religii i określonej kultury. Polski termin „inkulturacja” stanowi mutację angielskiego określenia *inculturation*³. Powszechnie przyjmuje się, że po raz pierwszy termin ten został użyty w dziedzinie socjologii w roku 1948 przez M. J. Herskovitsa (†1963). Przez inkulturację w sensie socjologicznym chciano wyrazić proces wrastania jednostki w kulturę otaczającego ją społeczeństwa. Na gruncie misjologii pojęcie inkulturacji pojawiło się w roku 1953 na – zaproponowane przez P. Charlesa (†1954) – określenie związków Ewangelii z kulturą. Terminu „inkulturacja” w sensie teologicznym użyto w roku 1959 podczas Tygodnia Misjologicznego na Uniwersytecie w Louvain (Leuven) w Belgii, nie precyzując jednak jego znaczenia. Obecny na tych obradach J. Masson (†1998) trzy lata później, w roku 1962, postulując potrzebę otwarcia Kościoła na wszelkie kultury, rozszerzył odnoszenie terminu „inkulturacja” także na kultury poza krajami *sensu stricto* misyjnymi, stając się poniekąd ojcem tego neologizmu. Pierwszym oficjalnym dokumentem Kościoła stosującym – wprowadzone na obradach Synodu Biskupów w roku 1977 przez o. P. Arrupe (†1991), ówczesnego przełożonego generalnego jezuitów – wyrażenie „inkulturacja” było „Orędzie do Ludu Bożego” tegoż Synodu⁴. Z kolei problem inkulturacji liturgicznej – jako jeden z pierwszych liturgistów w Europie Zachodniej – poruszył w refleksji naukowej nad religijnością ludową C. Valenziano w roku 1979⁵.

W nauczaniu papieskim z pojęciem inkulturacji spotykamy się po raz pierwszy również w roku 1979, w przemówieniu Jana Pawła II

² Wskazujemy w tym miejscu napisaną kilka lat temu w języku polskim monografię: J. Róžański, *Wokół koncepcji inkulturacji*, Warszawa 2008; o historii terminu „inkulturacja” zob. także B. Dąbrowski, *Specyfika ewangelizacyjnej grupy etnicznej Baganda na przykładzie diecezji Kasana-Luweero*, Warszawa 2014, s. 27–30.

³ Zob. S. Janeczek, *Inkulturacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 234.

⁴ Zob. J. Róžański, dz. cyt., s. 26–28.

⁵ Zob. C. Valenziano, *La religiosità popolare in prospettiva antropologica. Osservazioni per una tipologia nelle culture cristiane*, w: *Ricerche sulla religiosità popolare nella Bibbia, nella liturgia, nella pastorale*, red. Istituto di Liturgia Pastorale della Abbazia di S. Giustina di Padova, Bologna 1979, s. 83–110.

do Papieskiej Komisji Biblijnej⁶. Święty Jan Paweł II w encyklice *Slavorum Apostoli* (z 1985 roku) rozumie termin „inkulturacja” rozumie jako „wcielenie Ewangelii w rodzime kultury oraz wprowadzenie tych kultur do życia Kościoła”⁷. Natomiast w encyklice *Redemptoris missio* (z 1990 roku) Jan Paweł II – za Nadzwyczajnym Synodem Biskupów z roku 1985 – zdefiniował „inkulturację” jako „wewnętrzne przekształcenie autentycznych wartości kulturowych przez ich integrację w chrześcijaństwie i zakorzenienie chrześcijaństwa w różnych kulturach”⁸. „Poprzez inkulturację Kościół wciela Ewangelię w różne kultury i jednocześnie wprowadza narody z ich kulturami do swej własnej wspólnoty”⁹. „Przez inkulturację Kościół staje się bardziej zrozumiałym znakiem tego, czym jest, i coraz odpowiedniejszym narzędziem misji”¹⁰.

Często spotyka się też pogląd, że „inkulturacja” to po prostu „jedno z podstawowych zjawisk towarzyszących wkraczaniu chrześcijaństwa w zastane kultury. Polega ono, mówiąc w wielkim skrócie, na ochrzczeniu form pogańskiego kultu”¹¹.

Tymczasem, za pomocą jedynie tego terminu (choć jest on bardzo pojemny znaczeniowo i być może w pewnym sensie nadrzędny w stosunku do innych pojęć odnoszących się do wyrażania i celebrowania wiary w szeroko rozumianym kontekście kulturowym) nie jesteśmy w stanie opisać wielu złożonych procesów adaptacji zachodzących pomiędzy „kulturą” i „wiarą w działaniu”. Albowiem – co podkreślał Jan Paweł II – inkulturacja „to proces głęboki i całościowy, który dotyczy zarówno

⁶ Zob.: Jan Paweł II, *Allocuzione alla Pontificia Commissione Biblica*, w: *Fede e cultura alla luce della Bibbia*, Torino 1981, s. 5; S. Janeczek, dz. cyt., kol. 234; K. K. Kaproń, *Współczesna inkulturacja w liturgii w kontekście doświadczenia Kościoła Pierwszego Tysiąclecia*, „Anamnesis” 68 (2011) nr 4, s. 93.

⁷ Jan Paweł II, Encyklika w tysiącsetną rocznicę dzieła ewangelizacji Świętych Cyryla i Metodego *Slavorum Apostoli*, nr 21, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 241.

⁸ Jan Paweł II, Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego *Redemptoris missio*, nr 52, w: tamże, s. 571. Określenia te zostały powtórzone w IV Instrukcji dla poprawnego wprowadzenia soborowej Konstytucji o liturgii (z roku 1994); zob. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Liturgia rzymska i inkulturacja. IV Instrukcja dla poprawnego wprowadzenia soborowej Konstytucji o liturgii* (art. 37–40), „*Varietates legitimae*”, nr 4, tekst polski w: „*Liturgia Sacra*” 2 (1996) nr 1–2, s. 6–7.

⁹ Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, nr 52.

¹⁰ Tamże.

¹¹ M. Bornus-Szczyciński, *Tradycja ciągła, tradycja rekonstruowana*, „*Więź*” 567 (2006) nr 1, s. 23.

orędzia chrześcijańskiego, jak też refleksji i konkretnej działalności Kościoła. Jest to również proces trudny, ponieważ nie może w żadnej mierze naruszyć specyfiki i integralności wiary chrześcijańskiej¹².

Z drugiej jednak strony, nawet uczeni o światowym autorytecie w tej dziedzinie niejednokrotnie weryfikowali swoje poglądy na temat samej koncepcji „inkulturacji” i czasem używali niemalże wyłącznie właśnie tego terminu na określenie wielu procesów inkulturacyjnych. I w najmniejszym stopniu nie chodzi tutaj o „grę słów”, lecz o zrozumienie i zdolność w miarę precyzyjnego opisu rzeczywistości¹³.

„Inkulturação” to wciąż „stosunkowo młode pojęcie, pochodzące z misjologii, ale wymagające dla ujęcia jego sensu kontekstu kulturowosocjologicznego”¹⁴. Pojawiło się w latach 30. ubiegłego stulecia jako synonim – znanej w antropologii kulturowej – „enkulturacji”. Ostatecznie w misjologii ustąpiło ono miejsca „enkulturacji” ze względu na prefiks „in”, który w języku francuskim i angielskim wprowadza w pole znaczeniowe nieobecność, czy też brak czegoś, a zatem może sugerować proces pozbawiania jednostki kultury, czyli dokładnie zaprzeczając idei „enkulturacji”¹⁵.

Według H. Waldenfelsa pojęcie inkulturacji „nie uzyskało jeszcze pełnej ostrości choćby dlatego, że nie usamodzielniało się w wystarczający sposób i nie oderwało od takich pojęć, jak: adaptacja, akomodacja, indygenizacja, przystosowanie, których dotychczas używało się częściej. Nierzadko myli się je także z podobnie brzmiącymi pojęciami, jak np. akulturacja (proces przemian będący następstwem bezpośrednich kontaktów ludzi lub grup ludnościowych wywodzących się z różnych kultur) czy enkulturacja (proces wrastania jednostki we własną kulturę). Inkulturacja natomiast w sensie chrześcijańskim i misjologicznym ma oznaczać proces zakorzenienia się orędzia lub rzeczywistości Ewangelii Jezusa Chrystusa w różnych kulturach i religiach świata. Czasowo zorientowane pojęcie *aggiornamento* inkulturacja uzupełnia aspektem przestrzennym ze wszyst-

¹² Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, nr 52.

¹³ A. Chupungco (†2013) w latach 90. ubiegłego wieku był zwolennikiem używania szerokiego terminu „inkulturacja”, choć kilka lat wcześniej w *Nuovo Dizionario di Liturgia* zamieścił hasło „Adattamento” („Adaptacja”) w odniesieniu do sygnalizowanych procesów adaptacyjnych; zob. A. Chupungco, *Adattamento*, w: D. Sartore, M. A. Triacca (red.), *Nuovo Dizionario di Liturgia*, Cinisello Balsamo 1988, s. 1–15.

¹⁴ H. Waldenfels, *Inkulturação*, w: tenże (red.), *Leksykon religii. Zjawiska – dzieje – idee*, oprac. polskie P. Pachciarek, Warszawa 1997, s. 156.

¹⁵ Zob. J. Różański, dz. cyt., s. 27.

kimi konsekwencjami tego faktu, tak że oznaczony przez inkulturację proces obejmuje zasadniczo wszystkie kulturowe obszary świata, zarówno te, wobec których chrześcijaństwo także dziś jawi się jeszcze jako ciało obce, jak i te, na których od dawna wprawdzie jest ono czynnikiem kulturowo znaczącym, jednakże na skutek procesów przeobrażeń społecznych potrzebuje wciąż nowego zakorzenienia. Pojęcie to, używane w kontekście wzajemnego stosunku chrześcijaństwa i kultur, można jednak przenieść w aspekcie kulturowosocjologicznym na odpowiednie procesy i zjawiska, zachodzące między różnymi kulturami i zjawiskami¹⁶. Inkulturacja, jako „zakorzenienie się chrześcijańskiego orędzia w konkretnej kulturze [...], respektuje zdrowe elementy tej kultury [i] wszczepia w nią wartości chrześcijańskie, co z czasem prowadzi do pełnego uformowania się życia chrześcijańskiego”¹⁷.

Synonimiczne i niemalże wyłączne używanie terminu „inkulturacja” odnotowujemy – jak już wspomniano – w samym Magisterium Kościoła. W Konstytucji o liturgii Sobór Watykański II mówił jeszcze, w odniesieniu do relacji „liturgia – kultura”, o szeroko rozumianej *aptatio*¹⁸, co na język polski w obydwu przekładach soborowych dokumentów przetłumaczono jako „dostosowanie”¹⁹. Jan Paweł II w przemówieniu wygłoszonym w roku 1979 do Papieskiej Komisji Biblijnej, jak również w adhortacji *Catechesi tradendae* (także z roku 1979) zdaje się utożsamiać „inkulturację” z „akulturacją”²⁰. Dodajmy, że pojęcie inkulturacji jako synonim „akulturacji” stosowali – prawdopodobnie już od lat 30. ubiegłego wieku – niektórzy socjologowie i teologowie katolicki²¹. Na-

¹⁶ H. Waldenfels, dz. cyt., s. 156.

¹⁷ J. Perszon, *Inkulturacja*, w: M. Rusecki i in. (red.), *Leksykon teologii fundamentalnej*, Lublin–Kraków 2002, s. 538.

¹⁸ Zob. Concilium Vaticanum II, *Constitutio de Sacra Liturgia Sacrosanctum Concilium*, nr 37–40, w: *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae*, t. 1: (1963–1973), red. R. Kaczynski, Torino 1976, s. 10–11.

¹⁹ Zob. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, nr 37–40, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 58–59; zob. A. Chupungco, *Liturgia del futuro. Processo e metodi dell'inculturazione*, Genova 1991, s. 25–27.

²⁰ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae*, nr 53, w: *Adhortacje apostołskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 60.

²¹ Zob. J. Róžański, dz. cyt., s. 26–28. W ujęciu antropologicznym „akulturacja” jest procesem złożonym i obejmuje przemiany kulturowe wywołane przez konfrontację odmiennych systemów kulturowych. Proces ten może zakończyć się modyfikacją jednego z systemów kulturowych lub doprowadzić do powstania nowego. W ujęciu tym

tomiaś w *Relatio finalis* Synodu Biskupów z 1985 roku, podczas którego zajmowano się problemem inkulturacji Ewangelii, zawarto postulat, aby jednak posługiwać się terminem *inculturatio*. Termin ten wszedł na stałe do języka dokumentów Kościoła głównie przez papieską encyklikę *Redemptoris missio*, a następnie IV Instrukcję Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów dla poprawnego wprowadzenia soborowej Konstytucji o liturgii (z roku 1994) *Varietates legitimae*²². Wyjaśniono tam, powołując się na wspomniany Synod Biskupów, że

pojęcie *przystosowanie*, zapożyczone z języka misyjnego, mogło nasuwać myśl przede wszystkim o zmianach mających charakter wyjątkowy i zewnętrzny. Pojęcie *inkulturacja* może lepiej służyć wyrażeniu podwójnego wymiaru działania: [...] z jednej strony przenikanie Ewangelii w określone środowisko społeczno-kulturowe użyżnia je od wewnątrz bogactwami z wysoka, umacnia, uzupełnia i naprawia w Chrystusie; z drugiej strony Kościół przyswaja sobie te wartości, jeśli są zgodne z Ewangelią [...]. Ten podwójny wymiar oddziałujący w inkulturacji wyraża jeden z elementów Tajemnicy Wcielenia²³.

I właśnie tutaj dochodzimy do konieczności podjęcia próby systematyzacji tych pojęć.

Proces wszelkiej adaptacji, czyli interakcyjnego dostosowywania Dobrej Nowiny o zbawieniu – głoszonej i celebrowanej – do danej kultury i odwrotnie, ma ostateczne uzasadnienie w fakcie przyjęcia natury ludzkiej przez Słowo Boże, które stało się Ciałem²⁴. Ów proces, znany od zarania historii zbawienia, podjął sam Chrystus, a kontynuowali go i wypełniali apostołowie i kolejni uczniowie Pana, poczynawszy od nadawania elementom kultury (w tym religii) żydowskiej, greckiej i rzymskiej chrystologicznego sensu i znaczenia w liturgii, w katechezie pierwszych wieków chrześcijaństwa, w twórczości apologetycznej, w architekturze

„akulturacja” oznacza zjawisko będące wynikiem bezpośredniego kontaktu dwóch grup społecznych o różnych kulturach, w następstwie czego ulegają zmianie wzory kulturowe jednej lub obydwu grup społecznych. Na płaszczyźnie misyjnej Kościoła jednym z owych spotykających się systemów kulturowych jest kultura chrześcijańska (w tym chrześcijański system postępowania moralnego); zob. tamże, s. 29.

²² Zob. C. Krakowiak, *Inkulturacja liturgii rzymskiej po Vaticanum II. Komentarz do IV Instrukcji „Varietates legitimae”*, „Liturgia Sacra” 24 (2004) nr 2, s. 277–279.

²³ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, dz. cyt., nr 4; zob. C. Krakowiak, dz. cyt., s. 281–282.

²⁴ O teologicznych podstawach inkulturacji zob. J. Róžański, dz. cyt., s. 36–49.

i sztuce oraz w codziennej *praxis* Kościoła²⁵. Proces adaptacji, dokonujący się z różnym powodzeniem i nasileniem przez kolejne stulecia, trwa do naszych czasów. Oczywiście, nigdy nie może on dotyczyć niezmiennych części depozytu i sposobu celebrowania wiary, części pochodzącej z ustanowienia Bożego, której Kościół jest stróżem. Natomiast część podlegająca zmianom może, a czasem wręcz powinna być dostosowana do kultury ewangelizowanych narodów²⁶.

Powszechnie wyróżnia się przynajmniej trzy typy adaptacji w celebrowaniu wiary²⁷.

Pierwszy z nich to „akomodacja” (zwana niekiedy adaptacją mniejszą, *adaptatio minor*), która w głównej mierze odnosi się do liturgii i polega na dostosowaniu elementów nie tyle kultury, ile elementów samej celebrowania do danej sytuacji egzystencjalnej, rodzaju zgromadzenia, wieku uczestników itp. W praktyce dotyczy ona doboru modlitw, czytań oraz zakresu i sposobu wyrażania i przepowiadania prawd wiary i chrześcijańskiej moralności (na przykład w homilii)²⁸.

Drugi typ adaptacji to „akulturacja” (tzw. adaptacja większa, *adaptatio maior*). Polega ona na modyfikacjach w środkach wyrazu wiary (głównie w przepowiadaniu i obrzędach liturgicznych) opartych na kulturze danego narodu. Akulturacja to zmiany strukturalne i formalne (w tym językowe); to restrukturalizacja elementów wyrazu i celebrowania wiary i wymiana treści pomiędzy wiarą (głoszoną, celebrowaną i przeżywaną) i kulturą. Innymi słowy, akulturacja to znalezienie takich elementów danej kultury, którymi można zastąpić bądź wyjaśnić środki wyrażania wiary

²⁵ Zob.: Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, dz. cyt., nr 9–20; A. Chupungco, *Adattamento*, s. 2–7; B. Nadolski (oprac.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 31; zob. B. Filarska, *Początki architektury chrześcijańskiej*, Lublin 1983; też, *Początki sztuki chrześcijańskiej*, Lublin 1986; też, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, Warszawa 1999; D. Musiał, *Antyczne korzenie chrześcijaństwa*, Warszawa 2001; J. J. Janicki, *U początków liturgii Kościoła*, Kraków 2002; J. J. Janicki, *Kultury antyczne w liturgii chrześcijańskiej*, Kraków 2003; R. Murawski, *Historia katechezy*, t. 1: *Katecheza w pierwszych wiekach*, Warszawa 2011.

²⁶ Zob. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2 popr., Poznań 2002, nr 1205.

²⁷ Pomijamy w tym miejscu – jako wychodzącą poza ramy podjętej problematyki – kwestię różnego sposobu tłumaczenia (także na język polski) łacińskich terminów: *accommodatio* i *aptatio*; zob. C. Krakowiak, *Adaptacja, akomodacja i inkulturacja liturgii Mszy świętej w świetle nowego „Ogólnego Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego”*, „*Anamnesis*” 41 (2005) nr 2, s. 109–111; tenże, *Inkulturacja liturgii rzymskiej*, s. 281–282; J. Różański, dz. cyt., s. 22–24.

²⁸ Zob.: A. Chupungco, *Adattamento*, s. 12; B. Nadolski (oprac.), dz. cyt., s. 32.

ogólnie przyjęte i mające jednoznaczny sens na przykład w europejskiej kulturze zachodniej, ale niezrozumiałe w kulturze, w której wprowadza się chrześcijaństwo. Niekiedy środki te są nie tylko niezrozumiałe w tej nowej dla chrześcijaństwa kulturze, ale mogą też mieć znaczenie wręcz przeciwne i stąd – dla skuteczności pracy ewangelizacyjnej i misyjnej – trzeba je zastąpić innymi, adekwatnymi elementami miejscowej kultury (np. w niektórych krajach Dalekiego Wschodu pocałowanie księgi liturgicznej w liturgii rzymskiej zastąpiono jej dotknięciem). Można powiedzieć, że akulturacja to proces włączania elementów kultury niechrześcijańskiej w sferę wyrażania i celebrowania chrześcijańskiej wiary, ale także chrześcijańskiej adaptacji elementów współczesnej kultury, często już postchrześcijańskiej, „naznaczonej obojętnością lub brakiem zainteresowania dla religii”²⁹.

Trzeci typ adaptacji to „inkulturacja” w ścisłym tego słowa znaczeniu. Polega ona na chrześcijańskiej reinterpretacji i nadaniu nowego znaczenia, jeśli to możliwe, elementom kultury (głównie obrzędom przedchrześcijańskim). W jej wyniku powstaje nowa forma chrześcijańska opierająca się na miejscowym dziedzictwie kulturowym³⁰. Oczywiście, zawsze chodzi wyłącznie o elementy niesprzeczne z istotą i duchem chrześcijaństwa. Kościół modyfikuje znaczenie elementu danej kultury w ten sposób, aby mógł on adekwatnie wyrażać Misterium Chrystusa. W tym wypadku chrześcijaństwo „wkracza” w kulturę, by ją przemienić. Inkulturacja staje się swoistą formą nawrócenia na wiarę chrześcijańską. Przykładem tego typu adaptacji u początków chrześcijaństwa są chrześcijańskie sakramenty, oczywiście w swej zewnętrznej formie, w stosunku do starożytnych misterii pogańskich i religii żydowskiej: kąpiel w wodzie (bądź polanie wodą) w sakramencie chrztu, namaszczenie olejem w sakramencie bierzmowania i namaszczenia chorych, włożenie rąk w sakramencie święceń czy też Eucharystia przekształcona na Ostatniej Wieczerzy przez samego Chrystusa w nową Paschę³¹. Widać

²⁹ Zob.: Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, dz. cyt., nr 8; A. Chupungco, *Adattamento*, s. 12; tenże, *Liturgie*, s. 27–29; B. Nadolski (oprac.), dz. cyt., s. 32. W procesie akulturacji niezmiernie istotny jest problem tzw. *iuxta positio* pomiędzy sposobami wyrażania i celebracji wiary a kulturą.

³⁰ Zob.: A. Chupungco, *Adattamento*, s. 12; tenże, *Liturgie*, s. 29–33; B. Nadolski (oprac.), dz. cyt., s. 32.

³¹ Zob. A. Jankowski, *Eucharystia Nową Paschą*, w: W. Świeżawski (red.), *Mysterium Christi*, t. 3: *Msza święta*, Kraków 1993, s. 10–23; zob. A. Chupungco, *Adattamento*, s. 14; historyczne modele inkulturacji w liturgii w pierwszym tysiącleciu chrześcijaństwa opisuje K. K. Kaproń, dz. cyt., s. 96–100.

tutaj wyraźnie, że choć sam termin „inkulturacja” jest neologizmem, to jednak rzeczywistość inkulturacji w chrześcijaństwie sięga jego korzeni³².

Zarówno w akulturacji, jak i w inkulturacji następuje asymilacja elementów rodzimej kultury; bardzo często także – transsignifikacja w odniesieniu do tych elementów (czyli zmiana ich znaczenia).

Bardziej radykalny rodzaj inkulturacji i akulturacji stanowi tzw. indygenizacja, teologiczne określenie o korzeniach afroazjatyckich, rozpowszechnione tuż po Synodzie Biskupów w 1974 roku³³. W sensie ogólnym jest ona „dążeniem do tworzenia na terenach misyjnych Kościoła o cechach tubylczych z własnym duchowieństwem; [...] celem indygenizacji jest uznanie chrześcijaństwa za swoje przez miejscową ludność”³⁴. Terminu tego użył D. S. Amalorpavadass (także: Amalor Pavadass) w latach 70. XX wieku w odniesieniu do liturgii w Indiach. Rezultatem indygenizacji miało być stworzenie rodzimej, indyjskiej liturgii chrześcijańskiej mocno osadzonej w kontekście indyjskiej, czy wręcz hinduistycznej kultury, co – rzecz jasna – zawsze niesie za sobą bardzo wiele zagrożeń³⁵.

Obok „indygenizacji”, innymi pojęciami relatywnymi do „inkulturacji” są „inkarnacja” (oczywiście, ta kulturowa) oraz „kontekstualizacja”. Najogólniej mówiąc, „inkarnacja” oznaczałaby czynienie tego, co czynił Chrystus „na styku” religia–kultura. Natomiast termin „kontekstualizacja” (o genezie protestanckiej, wprowadzony w roku 1972 podczas posiedzenia Światowej Rady Kościołów) byłby, mniej więcej, synonimem inkulturacji, przy czym bardziej problematyczne w tym wypadku wydaje się zdefiniowanie owego „kontekstu kulturowego” i wyznaczenie jego granic³⁶.

Dodajmy na zakończenie, że autentyczna inkulturacja nie może nie uwzględniać procesu „transkultuacji” polegającego na wzajemnym poszanowaniu kultury i wiary oraz możliwości rozwoju jednej i drugiej bez naruszania własnej tożsamości i natury³⁷. Uczy nas o tym historia, która dostarcza wielu przykładów modelowych rozwiązań. Ale jest to zadanie dla chrześcijaństwa także dzisiaj, kiedy to polem misyjnym i ewangelii-

³² W przypadku relacji „kultura – liturgia” kolejnym krokiem w stosunku do inkulturacji powinna być tzw. kreatywność liturgiczna; zob. A. Chupungco, *Liturgie*, s. 33–35.

³³ Zob.: B. Nadolski (red.), dz. cyt., s. 32–33; J. Róžański, dz. cyt., s. 25.

³⁴ J. Perszon, *Indygenizacja*, w: M. Rusecki i in. (red.), dz. cyt., s. 536.

³⁵ Zob. A. S. Amalorpavadass, *New Orders of the Mass for India*, Bangalore 1974; o historii procesu indygenizacji w ogólności zob. J. Perszon, *Indygenizacja*, s. 536–538.

³⁶ Zob. J. Róžański, dz. cyt., s. 25–26.

³⁷ Zob.: A. Chupungco, *Liturgie*, s. 31–33; J. Róžański, dz. cyt., s. 26.

zacyjnym staje się chrześcijańska (niestety, często już postchrześcijańska, a niekiedy nawet antychrześcijańska) Europa.

Streszczenie. W opracowaniu nie chodzi o wyjaśnienie dwóch kluczowych pojęć zawartych w tytule, jakimi są „wiera” i „kultura”, lecz o przybliżenie i usystematyzowanie podstawowych pojęć związanych z procesami dokonującymi się – w przeszłości i obecnie – „na styku” kultury i celebracji wiary (którą jest przede wszystkim liturgia, choć nie tylko liturgia). W języku potocznym, ale niekiedy także w opracowaniach naukowych, a nawet w dokumentach Kościoła, w odniesieniu do relacji między wiarą a kulturą używa się niemal wyłącznie terminu „inkulturacja”. Tymczasem „inkulturacja” to pojęcie wieloznaczne i błędem wydaje się używanie jedynie tego terminu na określenie wielu procesów inkulturacyjnych i adaptacyjnych, takich jak: enkulturacja, akulturacja, akomodacja, indygenizacja, kontekstualizacja czy transkultuacja.

Słowa kluczowe: adaptacja; inkulturacja; enkulturacja; akulturacja; akomodacja; indygenizacja; kontekstualizacja; transkultuacja.

Summary: Faith and its celebration in the culture. The Systematization of terms. The study is not to explain two key concepts contained in the title, they are “faith” and “culture”, but to bring nearer and systematize the basic concepts related to the processes taking place – in the past and present – “at the crossroads” of culture and celebration of faith (which is primarily the liturgy, although of course not only liturgy). In everyday language, but sometimes also in scientific studies and even in the documents of the Church, discussing the relationship of faith to culture, almost exclusively uses the term “inculturation”. Meanwhile, the “inculturation” is an ambiguous term and it seems to be a mistake to use only this term for many processes connected with inculturation and adaptation, such as enculturation, acculturation, accommodation, indigenization, contextualization, or transculturation.

Keywords: adaptation; inculturation; enculturation; acculturation; accommodation; indigenization; contextualization; transculturation.